

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד שעור מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת תרומה ע"ח

זמן סעודת פורים כשפורים חל בע"ש

האם צריך להתחיל את הסעודה קודם חצות או שדי להתחילה קודם שעה עשירית

א] לענין הזמן הראוי לערוך את סעודת הפורים כשחל פורים בע"ש מצינו כמה דיעות בדברי רבותינו. בשו"ת מהרי"ל¹ כתב שיש להתחילה קודם שעה עשירית, ומאידך מדברי הלקט יושר² נראה שאפשר לעשותה עד הערב. ובמנהגי מה"ר אייזיק טירנא כתב לעשותה בשחרית³, והובאו דבריו להלכה ברמ"א⁴.

ב] וביאור הענין בקצרה, דהנה במס' פסחים בתחילת פרק ערבי פסחים נחלקו תנאי האם בע"ש מותר לאכול עד שחשיכה. ולהלכה פסקו רוב הראשונים כרבי יוסי דשרי, אלא דמ"מ כתבו הרמב"ם והשו"ע⁵ דמצוה לימנע מלקבוע סעודה שרגיל בה בחול מן המנחה ולמעלה [דהיינו מסוף שעה תשיעית סמוך לזמן מנחה קטנה⁶], עוד כתבו שם שסעודה גדולה שאינו רגיל בה אסור לעשות בע"ש כל היום אא"כ זמנה היום⁷.

ומעתה, סברת הלקט יושר שמכיון שקי"ל כר"י שרי להתחיל עד חשיכה⁸, ומאידך סברת המהרי"ל שכיון שמצוה לימנע מסעודה שרגיל בה מן המנחה כ"ש כאן שסועד סעודה גדולה.

ורבי אייזיק טירנא [שכתב להקדימה בשחרית] כתב בזה ב' טעמים : א] דאין לאכול לאחר מנחה בע"ש משום כבוד השבת [וכונתו שאם יאכל אחר חצות הלא כיון שהגיע זמן מנחה גדולה אסור להתחיל סעודה גדולה [בפרט במקום חשש שכרות] עד שיתפלל מנחה, ואם יתפלל קודם, שוב אין כבוד השבת לאכול בין מנחה דע"ש לערבית⁹]. ב] שאם יאכל לאחר מכן יקלקל את סעודת השבת, ויתכן שכונתו שהלא סעודת פורים היא סעודה גדולה שהיה אסור לעשותה כלל בע"ש אם לא היה זמנה היום, וע"כ ראוי שלא לאחרה עכ"פ ולהקדימה לשחרית¹⁰.

ג] והנה ברמ"א¹¹ הביא את דברי המנהגים שיש לעשותה בשחרית. וביד אפרים כתב שכונתו קודם שעה ט'¹² כדברי המהרי"ל וכ"נ מדברי הגר"א¹³, אולם במשנה ברורה כתב בשם הר"י עמדין¹⁴ שיש לעשותה קודם חצות¹⁵ [ולכאור' הכונה להתחיל קודם חצות¹⁶], וכן בס"י רמ"ט כתב שסעודת ברית ראוי לעשותה בשחרית וכדמצינו בס"י תרצ"ה לענין סעודת הפורים.

העולה מהנ"ל, שלכתחילה ראוי להתחיל סעודת הפורים קודם חצות¹⁷, וכשא"א ראוי עכ"פ להתחילה קודם שעה תשיעית, ומעיקר הדין מותר לאכלה כל היום.

¹ תשו' נ"ו סעיף ח'.

² עמוד 156.

³ עמוד קנ"א-ב [בהו' מכוון ירו' תש"ס] וז"ל "ואם הל פורים ביום שיש אוכלין סעודת פורים שחרית, ולא בערב אחר מנחה, כי אין להפסיק בע"ש בין מנחה לערבית מפני כבוד השבת, וגם שלא לקלקל סעודת ליל שבת".

⁴ סי' תרצ"ה סעיף ב'.

⁵ סי' רמ"ט סעיף ב'.

⁶ כן פי' הבי"ו והשו"ע שם את דברי הרמב"ם.

⁷ והנה בטעם האיסור לקבוע סעודה גדולה בער"ש מצינו ג' טעמים: א] בשו"ע כתב דהוא "מפני כבוד השבת כדי שיכנס לשבת כהוא תאב לאכול". ב] בפמ"ג כתב דצ"ע קביעות הסעודה בער"ש היא פגיעה בכבוד השבת שמשוה את יום חול [הסמוך לה] אליה, אף אם יכנס תאב לשבת. ג] בר"ה כתב דהוא כדי שיהיה פנוי לעסוק בצרכי השבת.

והנה על טעמו של השו"ע קצ"ע, דאיך יתכן דלאכול סעודה שרגיל בה מותר עד הלילה, ובסעודה גדולה אסור מהבוקר, דלכאור' יותר יפריע לו היות תאב מה שיאכל סעודה שרגיל בה סמוך לחשיכה משיאכל סעודה גדולה בבוקר, וצ"ב. [ואולי גם לשו"ע הפגיעה בכבוד השבת היא בהתעסקות בסעודה גדולה שאינו רגיל בה שמפרעת לשבת, משא"כ כשאוכל כדרכו אין בזה פגיעה ככ"כ בכבוד השבת, וצ"ע].

ולטעמו של הר"ה כל שיש לו מי שיכין לו שרי, אולם כתב הפמ"ג [א"א ד'] דלדינא יש להחמיר בזה.

⁸ ואף שכתב הרמב"ם שמצוה לימנע מסעודה שרגיל בה וכו' שמה ס"ל דכיון דכאן זו מצות היום א"צ לחוש לזה, וצ"ע.

⁹ צ"ע אם כונתו שכל סעודה אין ראוי לאכול בע"ש לאחר מנחה או דוקא סעודה גדולה כסעודת פורים. [ובעיקר דבריו צ"ע מה המקור לכך שאין כבוד השבת לאכול בין מנחה לערבית].

¹⁰ א"נ דס"ל כשיטת הראב"ד דסעודה גדולה שרי כל ע"ש קודם חצות. אמנם הרמ"א פסק כרא"ט למרות דבס"י רמ"ט ס"ל כהרמב"ם שסעודה שאין זמנה היום אסורה כל היום.

¹¹ סימן תרצ"ה סעיף ב'.

¹² ודבריו צ"ע דהלא מהטעם הראשון שכתב רא"ט מבואר ע"כ שכונתו להקדימה קודם חצות, שאם יעשנה אחר חצות ע"כ יתפלל מנחה קודם ושוב יאכל בין מנחה לערבית.

¹³ שצ"י להא דאיתא בס"י רמ"ט דמצוה לימנע מסעודה שרגיל בה מט' שעות ומעלה.

¹⁴ בשעה צ"ב כתב סי' ע"ש, ובחלק מהמהדורות תיקנו בדבריו סימן רמ"ט ע"י שם, אולם אין זה נכון לכאור' דשם לא הוזכר להתחיל קודם חצות ואדרבה במ"ב שם למד מכאן לענין סעודת ברית. והנכון כמו שפיענחו במהדורת עוז והדר סידור עמודי שמים.

¹⁵ ולכאור' כן הוא פשוט דברי הרמ"א דהלא צ"י לדברי המנהגים ושם כתב בא' הטעמים שלא לעשותה בין מנחה לערבית, ואם יעשנה אחר חצות כבר הגיע הזמן הסמוך למנחה גדולה שאין להתחיל או בסעודה גדולה וע"כ יתפלל מנחה קודם.

¹⁶ מכ"ש מדברי המהרי"ל לענין קודם ט' שעות לשיטתו, מה גם שלטעם שכתב המנהגים להתחיל קודם זמן המנחה כנ"ל ודאי שדי להתחיל קודם חצות.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ואמנם מסתבר שאדם שיודע שאם יתפלל מנחה קודם הסעודה לא יוכל להפיג יינו קודם מנחה עדיף שיעשה כדברי המהרי"ל ויתפלל מנחה גדולה ורק אח"כ יסעוד את סעודת הפורים.

בדין פורס מפה ומקדש

א] בראשונים¹⁸ מצינו דרך נוספת לאופן עשית סעודת פורים בע"ש, לעשותה סמוך לשבת וכשיקדש היום יפרוס מפה ויקדש, [וסברתם כנראה דבאותה סעודה אין חשש שלא יכנס לשבת כשהוא תאב וכמ"ש התו"¹⁹], אלא דכבר כתב בלקט יושר שאין נוהגים כן²⁰ וכן מתבאר מדברי המהרי"ל כנ"ל.

ב] אולם מי שהתאחר ולא סעד עד סמוך לשבת לכאור' ראוי שיעשה כן, וכמו כן מי שהתחיל קודם שעה ט' או קודם חצות וארכה סעודתו עד שקידש היום, מיד כשקדש היום חייב להפסיק סעודתו ולפרוס מפה ולקדש.

ג] ובכה"ג מבואר בשו"ע²¹ דכשמקדש אם בירך כבר הגפן בסעודת הפורים יקדש בלא ברכת בורא פרי הגפן²². ולענין ברכת המוציא הנה בשו"ע²³ הביא ב' דיעות האם יברך שוב המוציא [דהקידוש הוי הפסק לסעודתו] או לאו, ואף שבשו"ע משמע שנקט לעיקר שיברך כבר כתב במ"ב דכיון דקי"ל ספק ברכות להקל לא יברך.

ולכאור' א"כ בכה"ג באם אפשר יצא המוציא מאחר [אם יש שם מי שיכול להוציא].
ה] ולענין האזכרה בברכת המזון צ"ע איך יעשה דאם יאמר גם רצה וגם יעלה ויבוא הוי כתרתי דסתרי, ועיין משנה ברורה שהכריע שיאמר רק רצה.

ולכאור' נידון זה הוא כעין מה שדנו האחרונים לענין ר"ח החל במוצ"ש, מה יאמר הסועד סעודה שלישיית וממשיך סעודתו ללילה. והנה בס' קפ"ח הביא במ"ב מחלו' בזה בין המ"א והט"ז, דלט"ז יאמר את ב' האזכרות, ולמג"א יאמר רק את אזכרת ר"ח משום שאותה חייבים לומר לכו"ע.

ובענינו לכאור' אולי גם לט"ז יש לומר רק רצה משום דאמירת על הניסים אינה חובה גמורה וכמבואר בגמ'²⁴. ואולם צ"ע דהמג"א בענינו²⁵ כתב [בשם המרדכי והמהרי"ל, וכ"ה בלקט יושר] שיאמר גם רצה וגם על הניסים, וצ"ע דדבריו נראים כסותרים דבענינו לכאור' כ"ש שלא יאמר על הניסים, וכנ"ל.

ונראה דהמג"א איירי לענין י"ד שחל בע"ש, דבכה"ג ס"ל למג"א דמכיון שכשמברך עדין הוא ט"ו באדר פורים דמוקפין יכול לומר על הניסים ולא הוי כתרתי דסתרי. אולם כשחל ט"ו דמוקפין בע"ש פשיטא דגם למג"א לא יאמר על הניסים בליל שבת.

ובמ"ב פסק אפי' לענין י"ד שחל בע"ש שיאמר רק רצה ולא על הניסים, ומקורו מדברי הח"א שתמה על דברי המ"א מהא דשבת ור"ח, וכ"ש בענינו.

האם יכול לקבל שבת ואז לסעוד

יש לדון באופן שלא סעד עד פלג המנחה האם יכול לקבל השבת ואז לסעוד לשם סעודת פורים וסעודת שבת יחדיו. ובספר הליכות שלמה כתבו בשם הגרשז"א שאין לעשות כן, וכשם שאין סועדים סעודת פורים כשחל ט"ו בשבת מכיון שיצאה שבת שקדושה בידי שמים [ובפשטות היינו משום שבכה"ג אין ניכר שסעודתו היא מחמת שמחת הפורים] ה"נ כאן. [שוב מצאתי דכבר כתב כדברי הגרשז"א אחי המהרי"ל (מוהר"ר גומפרחכט הלוי) בשאלתו למהרי"ל²⁶].

¹⁷ וכ"כ הגרשז"א בס' מנהגי א"י [גליס] שכן הוא מנהג המדקדקים בירושלים.

¹⁸ מאירי כתובות, ארחות חיים.

¹⁹ פסחים צט: ד"ה סמוך. [אמנם עיין בביאור הלכה סי' רמ"ט ס"ב שכתב שמכמה פוסקים נראה דלא ס"ל כסברת התוס'.]

²⁰ אולי מחמת כל השאלות שיש בכה"ג לענין המוציא והאזכרות, וכדלהלן. [שו"ר בדברי אחי המהרי"ל שם שכתב שדין פורס מפה ומקדש הוא רק בדיעבד, אבל אל לא לאדם להכניס עצמו בידיים למצב זה, ואולי טעמו משום דלא ס"ל כדעת התו', וכנ"ל בהערה הקודמת בשם הבה"ל דדברי התו' אינם מוסכמים, אולם מלשונו נראה יותר דמחמת הקידוש ס"ל דאין לעשות כן לכתחילה דס"ל דלכתחילה צריך לבוא הקידוש קודם תחילת הסעודה, עייש"ה].

²¹ סי' רע"א סעיף ד', וכ"ה בתו פסחים בשם הירו'.

²² ומפורסמת הקו' בזה לשיטת הראב"ן דבמילה ביו"כ יטעים לתינוק הנימול [וכמ"ש הרמ"א ביו"ד סי' רס"ה] לעשות כן בשעת הדחק, משום שברכת בורא הגפן מחויבת מחמת המילה, ואין הטעימה אלא כדי שלא תראה הברכה לבטלה [וכדהאריך הגר"ז באו"ח סי' ק"צ בביאור שיטה זו], א"כ ה"ה בקידוש הגפן ע"כ הינה חלק מברכת הקידוש ואיך יצא במה שברך מבעוד יום.

וכתבו בזה ב' דרכים באחרונים, הגר"ז [שם ובס' רע"א] כתב שברכת הגפן אינה ממש כחלק מהקידוש אלא היא ברכת שירה על היין שצריכה להצטרף לברכת הקידוש, ולגבי זה מהניא אף הברכה שברך מבעוד יום. ובבית מאיר כתב שגם לשיטה זו אין הגפן חלק משירת הקידוש, אלא כשם שהנאה מההנאה²³ מחייבת ברכה כן קיום מצוה על היין מחייב הודאה על היין [ואין הטעימה אלא כדי שלא תראה לבטלה וכנ"ל] ולגבי זה ודאי שדי במה שהודה מבעוד יום.

²³ שם.

²⁴ שבת כד עמוד א'.

²⁵ תרצה"ה ס"ק ט'.

²⁶ שם. [וז"ל "ואם יתפלל ערבית ויעשה קידוש בעוד היום גדול... אין נראה לסעודת פורים ביום כי אם לכבוד השבת"].

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ולכאור' בנידון דין בלא"ה אין לעשות כן דהו"ל כרתתי דסתרי. ולא מיבעיא לשיטת הט"ז דס"ל דכל המקבל ע"ע את קדושת היום הנכנס פקעה ממנו קדושת היום הקודם [ולשיטתו המקבל ע"ע בהושענא רבא קדושת שמיני עצרת מותר לאכול מחוץ לסוכה אפי' מבעו"ן]. אלא אף לחולקים עליו הרי בכ"מ חששו לא לעשות דברים הנראים כרתתי דסתרי ובכה"ג הוי כרתתי דסתרי, דאם כבר חלה שבת אינו פורים.

[וכעין זה מצינו לגבי מי שקיבל שבת ונזכר שלא קרא את המגילה, או שלא היתה לו מגילה עד אז, שכתב בפמ"ג²⁷ שיקרא את המגילה בלי ברכה, וכעין שכתב בט"ז לגבי שופר בר"ה שחל בער"ש].

בן עיר המגיע לירושלים בט"ו האם יכול להשתתף בסעודת הפורים

הנה בני עיר שקיימו את מצות הפורים בי"ד ומגיעים לכרך בט"ו לאחר עלות השחר לכו"ע פטורים בט"ו ממצוות היום כידוע. ויש לדון א"כ האם בכה"ג שראי להם להשתתף בסעודת הפורים בע"ש בכרך, דהלא אסור לאכול בע"ש כל היום סעודה גדולה שאין זמנה היום, אא"כ זהו זמנה, ומכיון שהם אינם חייבים כיום בסעודה לכאור' אסור להם להרבות באכילה, ואף שמצינו שגם בני י"ד מצוה שירבו קצת בסעודה בט"ו הלא ודאי אינם חייבים בסעודה גדולה, וא"כ מחמת כבוד השבת לכאור' אין להם להרבות בכה"ג באכילה²⁸.

העולה מכל הנ"ל :

- [א] לכתחילה מצוה להתחיל את סעודת פורים קודם חצות היום.
[ב] מי שאינו יכול להתחילה או שהתאחר וכדו' יתחילה לכתחילה קודם סוף השעה התשיעית, ובכה"ג יתפלל מנחה קודם סעודתו. [וכן עדיף שיעשה מי שידוע שאם יתחיל סעודתו קודם חצות לא יוכל להפיג יינו קודם מנחה].
[ג] מעיקר הדין מותר להתחילה אפי' אח"כ עד השקיעה.
[ד] המתחיל סמוך לערב או מי שנמשכה סעודתו עד הערב וחפץ להמשיך לאכול, כששקעה החמה מחויב להפסיק לאכול ולכסות הפת ולקדש.
[ה] בכה"ג כל שברך בורא פרי הגפן כבר בסעודה זו יקדש עתה בלא ברכת הגפן, והשומעים אם לא ברכו עדין בפ"ה יברכו לעצמם.
[ו] כמו כן בכה"ג יבצע על לחם משנה בלא ברכת המוציא, ומ"מ אם יש מי שיכול להוציא בברכת המוציא עדיף שישמע ממנו ויכון לצאת ידי המוציא לסוברים שמחויב בכך.
[ז] בכה"ג עליו לאכול בסעודת הלילה עוד כביצה [ועכ"פ כזית] פת.
[ח] בברכת המזון יאמר רצה ולא יאמר על הניסים.
[ט] מי שלא אכל סעודת פורים עד לאחר פלג המנחה לא יקבל שבת קודם שיסעד סעודת פורים.

דין שיכור בתפלה

[א] הנה קיי"ל ששכור אסור להתפלל. ומצינו בזה ג' חילוקי דינים²⁹: [א] שתי רביעית אסור להתפלל [שמונה עשרה] וכדיעבד תפילתו תפילה. [ב] מי ששתה עד שאינו יכול לדבר לפני המלך אף בדיעבד אם התפלל תפילתו תועבה. [ולגבי שאר ברכות במצב זה נחלקו הרמ"א והגר"א, דלרמ"א מותר לו לכתחילה לברכס והגר"א [והפמ"ג] לכתחילה אסור אף בשאר ברכות]. [ג] מי שהשתכר כשכרותו של לוט הרי הוא כשוטה ופטור הוא מכל המצוות ואין קניניו קנינים באותה שעה וכו'.
[ב] מי שלא התפלל מחמת שכרותו דינו כשוגג ומשלים את התפלה בתפילה שלאחריה. אמנם אם כל זה אם היה סבור שיוכל להפיג יינו קודם סוף זמן התפלה, אבל אם התחיל לשתות סמוך לסוף זמן התפלה דינו כמזיד ואין לו תשלומין.
[ג] ולכאור' נראה שאין לשכור תשלומין אא"כ לא היה שכור כלוט כל זמן התפלה, אבל אם היה שכור כלוט בכל זמן התפלה, מכיון שבזמן התפלה לא היה מחויב כלל במצוות אין לו חובת תשלומין, שהרי זה כמי שהיה שוטה בכל זמן התפלה דבודאי אינו מחויב להשלים, אולם מסתימת הפוסקים לכאור' אין נראה כן, וצ"ע.
[ד] ואם כנים הדברים יש לדון במי שהיה שכור כלוט כל ליל שבת, אם יתחייב לקדש למחרת, ולכאור' הדבר תלוי במחלו' רבי יהודה והמהר"ם מרוטנבורג במי שהיה אונן כל ליל מוצאי שבת אם יבדיל למחרת, [שנחלקו שם בגדר הבדלה למחרת אי גדרה דין תשלומין או שזמנה עד יום ד', עיי"ש], ולמאי דקיי"ל שם שחייב להבדיל, לכאור' ה"ה כאן יתחייב לקדש.

²⁷ סי' תרצ"ב.

²⁸ שו"ר שכתבו בשם הגר"ח"ק להיפך, שמכיון שמצוה להרבות קצת בסעודה מותר לו לאכול, ואם אכן נאמרו הדברים בטלה דעתי, וצ"ע. אמנם עיקר סברא זו לא זכיתי להבין, וכי משום זה נתיר לו אף בפרוים לעשות סעודה גדולה, וצ"ב. שו"ר שכתבו בשם הגר"א"ל שטיינמן זלה"ה כמ"ש, וכן כתבו בשם יבל"ח הגר"ק.

[ולשיטת הר"ח יש מקום להקל בזה כל שנשאר לשבות בירושלים, דכיון דסמוך על שלחן אחרים ואינו צריך להכין צרכי שבת לית לן בה, וכנ"ל. אולם כבר כתבתי לעיל בשם הפמ"ג דלדינא יש להחמיר בזה].
²⁹ וכמבואר כל זה בשו"ע נו"כ באורח חיים סימן צ"ט.